

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ЯК ЗАПОРУКА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Вячеслав БАБИЧ, Ярослав ОНУЧАК (Луганськ, Україна)

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНО РОДИНИ У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ

Стаття спрямована на розгляд актуальних питань виховання соціально здорової молоді. Наведено основні проблеми формування соціального здоров'я сучасних підлітків. Розкривається місце сім'ї у вихованні соціально здорових дітей. Розглядаються окремі аспекти виховання дітей у сучасних родинах та його вплив на стан соціального здоров'я підрастаючого покоління.

Ключові слова: *родина, соціальне здоров'я, діти, батьки, підстаюче покоління, особистість, підлітки.*

The paper aims at considering the current issues of social education of healthy young people. The main problems of forming the social health of today's teenagers are given. The paper discloses the place of family in the upbringing of socially healthy children. Individual aspects of raising children in today's families and its impact on the state of social health of the rising generation are observed.

Key words: *family, social health, children, parents, rising generation, personality, teenagers.*

Постановка проблеми. Родина є чи не найголовнішим соціальним інститутом, який має сприяти вихованню здорової молоді. Саме в родині має закладатись фундамент соціального здоров'я особистості й, відповідно від того, наскільки приділяється увага цьому процесу, багато в чому буде залежати, наскільки дитина буде готова до повноцінного співіснування в мезо- та макросередовищах. У зв'язку з цим, значущість родини у контексті виховання соціально здорового підстаючого покоління важко переоцінити. Між тим, у теперішній час у родині виникає достатньо багато проблем у зазначеному напрямі, які, на наш погляд, слід ретельно дослідити з метою розробки у подальшому відповідних заходів щодо їх вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема соціального здоров'я особистості останнім часом привертає увагу як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, зокрема Л. Байкової, Л. Булігіної, Л. Горяної, С. Кириленко, В. Колесова, Л. Колпіної, Г. Нікіфорова, Е. Приступи, Е. Піднебесної, О. Рагімової, Т. Сергєєвої та інших. Між тим, незважаючи на посилення останнім часом уваги з боку науковців до проблеми виховання соціально здорових школярів, дотепер проблема здійснення цього процесу у родині залишається не достатньо вивченою.

Робота виконана за планом НДР ДЗ "Луганського національного університету імені Тараса Шевченка".

Мета написання статті полягає у розкритті проблем сучасної родини в контексті виховання соціально здорового підстаючого покоління.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Законі України «Про охорону дитинства» зазначається, що "сім'я є природним середовищем для фізичного, духовного, інтелектуального, культурного, соціального розвитку дитини, її матеріального забезпечення і несе відповідальність за створення належних умов для цього" [5]. Саме батьки відповідають за успішний фізичний, психічний, емоційний і соціальний розвиток дитини [3: 9]. Це пов'язано з тим, що перше знайомство майбутнього громадянина держави із правами людини відбувається у сім'ї, яка є первинним та основним виховним середовищем дитини, де формується система цінностей та норм поведінки, де дитина вчиться бути відповідальною особистістю та громадянином, а батьки виступають прикладом та вихователями правової культури. Без сумніву, виховання дитини в сім'ї має спрямовуватися на розвиток її особистості, на формування поваги до прав, свобод людини та громадянина, підготовку дитини до свідомого життя у соціально-правовому суспільстві [11: 1]. Отже, у сім'ї створюються умови для соціалізації дитини, оволодіння духовною культурою, моральними цінностями нації. Крім того, рівень культури батьківсько-дитячих взаємин у сім'ї визначає якість психічного, емоційного та морального розвитку дитини, підготовки її до різномірних контактів поза сімейним мікросередовищем [9: 1]. Таким чином, сім'я є одним із важливих соціальних інститутів соціалізації людини, що впливає на його соціальний розвиток, відношення до себе, навколишнього світу, а також формування соціального здоров'я особистості школяра [8: 2], оскільки сам спосіб життя сім'ї, в основному, обумовлює і спосіб життя дітей [10: 25].

Між тим, на сьогодні маємо проблемну ситуацію у зазначеному контексті, суть якої полягає в тому, що, з одного боку, суспільство потребує відтворення не тільки фізично та інтелектуально розвиненого, а й соціально спрямованого молодого покоління, а з іншого, зростає кількість сімей, які

неспроможні репродукувати це замовлення [6: 24-25]. Численні дослідження свідчать, що сімейні конфлікти між самими батьками, батьками й дітьми, застосування фізичних покарань, нерозуміння батьками дітей, нестача батьківської уваги, підтримки дитини, – все це стає причиною того, що процес становлення особистості підлітка проходить тяжче, ніж зазвичай [10: 25]. Останніми роками все більше стали виявлятися ознаки кризи української сім'ї як педагогічної системи. Зростає кількість неблагополучних, конфліктних сімей, а відтак, їх розпаду. Значно поширилися такі явища, як соціальне сирітство, бездоглядність, безпритульність дітей [4]. Так, за даними перепису 2002 р., в Україні проживає більше 103 тис. дітей-сиріт, з них 30 тис., або 29%, перебувають в інтернатах. За даними програми «Діти України», у 1996 р. було 90 тис. дітей-сиріт, тобто у порівнянні з 1996 р. кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, зросла на 13 тисяч. Враховуючи загальну кількість дітей (10,8 млн.), діти-сироти складають майже 1%. При цьому серед усиновителів кількість українських громадян постійно зменшується. Так, кількість усиновлених українцями дітей склала 2043 дитини (2000 р.), однак у 2002р. кількість усиновлених дітей становила лише 1760 осіб. Громадяни України виявляють бажання усиновлювати дітей тільки із хорошим станом здоров'я. Проте, серед дітей, позбавлених піклування, за даними досліджень Інституту охорони здоров'я дітей та підлітків АМН України, переважають хворі діти із асоціальних сімей, які потребують медичної та соціально-психологічної реабілітації [12]. Крім того, нині все частіше спостерігається зростання девіантної і делінквентної поведінки серед молоді, збільшення кількості малолітніх правопорушників і злочинців. У результаті тривалого ігнорування народного сімейного досвіду виховання, що передавався від батьків до дітей, втрачено багато цінностей, що віками вважались основою національного виховання. Особливої уваги потребують неблагополучні сім'ї, кількість яких зросла майже вдвічі (2004 р. – 6,366 сімей, 2006 р. – 12,141 сім'я). Практика засвідчує, що більшість сімей відчують значні труднощі у вихованні дітей: батьки визнають недостатність своїх психолого-педагогічних знань, труднощі у спілкуванні з дітьми, необхідність у спеціалізованій професійній допомозі, свою нестриманість, батьківський авторитаризм, що призводить до неповаги особистості дитини, постійних сімейних конфліктів [4].

Досить часто у сучасних сім'ях спостерігається насильство над дітьми. Так, за даними дослідження «Становище дітей в Україні», проведеного Державним інститутом проблем сім'ї та молоді, 43% опитаних неповнолітніх підтвердили наявність у нашій країні жорстокого ставлення до дітей, ще 39% респондентів із різних причин не відповіли на питання з проблеми жорстокості. Відповідно до результатів, одержаних Державним комітетом України у справах сім'ї та молоді, 33,442 неповнолітніх із 52,599 досліджуваних сімей потребують соціально-правового захисту. Також є дуже високою у країні смертність дітей до 18 років. Слід відзначити, що сьогодні в Україні налічується понад 50 тис. дітей, які залишилися без догляду батьків, 90% дітей, що втекли з дому, хоч мають батьків, але не можуть витерпіти негативного ставлення до себе в сім'ї. Фахівці довели, що найбільше конфліктів відбувається саме в сімейному середовищі між подружжям, а також між батьками і дітьми. Кожну третю дитину б'ють у сім'ї дуже часто, кожна десяту – постійно, кожна п'яту ображають і принижують [1]. Таким чином, сучасна українська сім'я, пристосовуючись до економічних, соціальних і культурних змін у країні, повною мірою не реалізує своїх головних функцій, насамперед виховну. Зростання психологічного напруження, збільшення кількості стресових ситуацій деструктивно впливає на зміст і характер батьківсько-дитячих взаємин. Відсутність системності та послідовності у сімейному вихованні призводить до неповноцінного спілкування дорослих і дітей, його змістового збіднення, нехтування нормами моралі [9: 1]. У свою чергу, підлітки, які не знаходять взаємопорозуміння з найближчими їм людьми – у сім'ї, дуже часто набувають агресивних форм поведінки. І тут не обов'язково мова йде про неблагонадійні сім'ї, хоча стан дитини в них, як правило, важкий і пов'язаний із спотворенням процесу розвитку особистості [2: 19]. Вітчизняна вчена Л.М. Буніна наголошує на тому, що необхідною умовою повноцінного розвитку дитини в сім'ї є відповідна підготовка батьків, засвоєння ними певних наукових знань з педагогіки, психології, фізіології й інших суміжних наук, а також формування в них навичок і вмінь використовувати набуті знання в повсякденному житті [3: 11]. Подібну думку висловила вітчизняна вчена Т.Г. Жаровцева, яка зазначає, що причинами неблагополучного стану дітей у сім'ї є: низький рівень педагогічної культури батьків, їхня педагогічна невідповідність, відсутність педагогічних здібностей, елементів педагогічної майстерності й інтересу до виховної діяльності; особистісна виховна невпевненість батьків, що визначає зниження рівня вимог у сім'ї [4].

Цілком погоджуємось з Т. Кравченко, яка наголошує на тому, що вирішенню зазначених вище проблем може сприяти введення співпраці з батьками учнів до обов'язків педагогічних колективів загальноосвітніх навчальних закладів. При цьому, на думку автора статті «Взаємодія сім'ї – проблема сучасності», налагодження системи роботи школи з батьками повинно здійснюватись за обов'язкової умови повсякденного її удосконалення [6: 26]. На теоретичному рівні така робота передбачена педагогічною наукою та організацією роботи педагогічного колективу у загальноосвітніх навчальних закладах у позакласний час. На практиці ж не завжди можна спостерігати плідну роботу педагогів у зазначеному напрямку. Однією з причин такого становища можна вважати невідповідність самих

вчителів до роботи з батьками в контексті формування ними соціального здоров'я підлітків на якісному професійному рівні, а також порушення координації, взаємозв'язку і наступності між сім'єю, дошкільними установами і загальноосвітньою школою [7: 2-3].

Вищезазначене дозволяє зробити **висновок**, що серед існуючих на сьогодні соціальних інститутів надзвичайно важливе значення у формуванні соціального здоров'я підростаючого покоління відіграє сім'я. Між тим, аналіз досліджень у зазначеному контексті переконує у вкрай низькому становищі значної кількості сучасних сімей стосовно формування соціального здоров'я власних дітей. У теперішній час більшість батьків уникають бесід з власними дітьми у контексті статевого виховання, не прививають їм навичок здорового способу життя (навіпаки, часто власним негативним прикладом долучають до паління та вживання алкогольних напоїв), мало часу присвячують спільному проведенню часу, іграм (в тому числі рухливим іграм) тощо. Вищезазначене, у свою чергу, свідчить про необхідність здійснення відповідної просвітницької роботи з молодими сім'ями, що, у свою чергу, вимагає цілеспрямованої підготовки майбутніх учителів у зазначеному контексті.

Перспектива дослідження полягає у подальшому дослідженні проблеми формування соціального здоров'я підростаючого покоління, зокрема виявленні потенціалу гуманітарних дисциплін у зазначеному контексті.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Аналіз результатів дослідження соціально-педагогічної профілактики жорстокого ставлення до дітей у сім'ї [Електронний ресурс] / Н.Д. Щербак // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. – 2006. – № 3. – С. 118–122. Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>
2. Бовть О. Соціально-психологічні причини агресивної поведінки підлітків / Оксана Бовть // Рідна школа, 1999. – № 2. – С. 17-20.
3. Буніна Л. М. Формування у молодих сімей навичок усвідомленого батьківства засобами соціально-педагогічної підтримки в Північній Ірландії : автореф. ... д-ра пед. наук : 13.00.05 – соціальна педагогіка / Л.М. Буніна. – Луганськ – 2005. – 23 с.
4. Жаровцева Т.Г. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до роботи з неблагополучними сім'ями: автореф. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти / Жаровцева Тетяна Григорівна – Одеса, – 2007. – 20 с.
5. Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. № 2402-III. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show>
6. Кравченко Т. Взаємодія сім'ї – проблема сучасності / Тамара Кравченко // Рідна школа, 2005. – № 9-10. – С. 24-26.
7. Литвиненко С.А. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності: автореф. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти / Литвиненко Світлана Анатоліївна – К., – 2005. – 38 с.
8. Приступа Е. Н. Социально-педагогическая профилактика девиаций социального здоровья школьника : Автореф. ... д-ра пед. наук : 13.00.02 – теория и методика обучения и воспитания (социальное воспитание в разных образовательных областях и на всех уровнях системы образования) / Приступа Елена Николаевна – М., – 2008 – 42 с.
9. Сіданіч І.Л. Виховання культури взаємин батьків і дітей молодшого шкільного віку в сім'ї і школі : автореф. ... канд. пед. наук : 13.00.07 – теорія і методика виховання / Ірина Леонідівна Сіданіч. – Київ – 2004. – 14 с.
10. Стан та чинники здоров'я українських підлітків: моногр. / О. М. Балакірева, Т. В. Бондар, О. Р. Артюх та ін.; наук. ред. О. М. Балакірева. – К. : ЮНІСЕФ, Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка. – К. : "К.І.С.", 2011. – 172 с.
11. Шевченко Н.Ю. Соціально-педагогічні засади формування усвідомленого ставлення батьків до прав дитини: автореф. ... канд. пед. наук: 13.00.05 – соціальна педагогіка / Наталія Юріївна Шевченко. – Луганськ. – 2006. – 23 с.
12. Шкуркіна В. М. Формування соціального здоров'я дітей-сиріт підліткового віку в загальноосвітніх школах-інтернатах : Дис... канд. пед. наук: 13.00.05 / Харківська держ. академія культури. – Х., 2006. – 225 с. Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/245608.html> 14.06.2010

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Бабич Вячеслав Іванович - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри фізичної реабілітації і валеології ДЗ "Луганський національний університет імені Тараса Шевченка".

Онучак Ярослав Станіславович - аспірант кафедри фізичної реабілітації і валеології ДЗ "Луганський національний університет імені Тараса Шевченка".